

В.О. Ханстантинов

Миколаївський національний аграрний університет

НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Проаналізовано об'єктивну потребу в належному врядуванні. Охарактеризовано його риси та принципи. Висвітлено можливості для формування культури толерантності, які з'являються у зв'язку із запровадженням належного врядування. Окреслено основні кроки, необхідні для розвитку культури толерантності в сучасній Україні.

Ключові слова: врядування, належне врядування, толерантність, громадянське суспільство

Глибока криза 2013-2014 рр. в житті української держави ще раз нагадала про актуальність культури толерантності – мистецтва співжиття у мирі представників різних соціополітичних, етномовних, релігійно-церковних, демографічних, регіональних, інших спільностей. Сьогодні з усією гостротою постало питання, на яких оптимальних засадах слід у розбурканому політичною войовничістю суспільстві формувати затребувану самим життям культуру толерантності.

З урахуванням євроінтеграційного курсу України ці засади мають віддзеркалювати сучасні демократичні норми, цінності та процедури, у відповідності до яких існують та з орієнтацією на які розвиваються європейські держави. Прикметною ознакою їх є зв'язок з політико-управлінською практикою належного врядування. Вона досліджується у працях таких вчених, як Т. Безверхнюк, О. Бейко, Є. Бистрицький, І. Грищенко, І. Грицьак, А. Колодій, В. Мартиненко, В. Стрельцов, Б. Шевчук та інших, які з урахуванням напрацювань ООН, ряду авторитетних світових та європейських організацій в цілому розкривають сутність належного врядування, його принципи та риси. Однак, з нашого погляду, поза уваги залишається роль належного врядування як сприятливої умови для формування культури толерантності.

Метою даної статі є спроба заповнити цю прогалину. Для цього поставлено такі дослідницькі завдання: проаналізувати сутність концепції

належного врядування, окреслити ті можливості у формуванні культури толерантності, які утворюються в процесі і завдяки практикам належного врядування, і визначити першочергові, затребувані поточною ситуацією кроки щодо їх запровадження та розгортання властивого їм потенціалу примирення.

Належне врядування як процес прийняття та реалізації управлінських рішень безпосередньо впливає з самої природи зрілого демократичного суспільства, особливостей його побудови та функціонування всіх його інституцій. Потреба у належному врядуванні є об'єктивною і зумовлюється вона тим, що успішний розвиток суспільства на сучасному етапі неможливо забезпечити силами виключно держави та зусиллями (інтелектуально-розумовими, креативно-конструктивними, соціально-кадровими, іншими) лише з боку державної бюрократії. Долучення громадянського суспільства до співпраці з державою на паритетних засадах постає як життєва необхідність і одночасно як засіб відтворення легітимності влади, через що вона буде діяти більш відкрито, цілеспрямовано і результативно.

Рисами належного врядування називають участь, верховенство права, прозорість, відповідальність, орієнтацію на консенсус, справедливість. До ключових принципів побудованого в рамках цієї концепції державного управління відносять передбачуваність, децентралізацію, субсидіарність [8]. Такі принципи включають етичну поведінку всіх основних гравців у суспільстві, вироблення, визнання та дотримання ними певних стандартів у публічній сфері, а також проведення прозорої політики, підконтрольність і підзвітність органів влади перед суспільством.

На думку А. Колодій, належне врядування є підвидом концепції врядування та репрезентовано воно у виглядів приписів з боку ООН, Світового банку, поважних європейських установ діяти демократично, справедливо, прозоро, у межах і на основі закону. Належне врядування стосується перехідних, посттоталітарних, посткомуністичних країн з неусталеними демократичними правилами, в тому числі, й України [6].

Дана концепція декларує особливу прихильність до таких якостей системи державного управління як довіра, підзвітність, відповідальність і покликана забезпечити етичне та практичне обґрунтування більш діалогічного та демократичного стилю державного управління. В його основі лежить мережевий, а не ієрархічний спосіб побудови та функціонування органів влади. Держава діє як координатор та регулятор «плюралістичних взаємодій», як «довірена інституція», що виражає суспільні інтереси. Вона здійснює свої функції в контексті пошуку рівноваги та оптимуму між державними і приватними інтересами, потребами та устремліннями різних секторів, груп і спільнот. Мета такої державної політики – зміцнення суспільної довіри до органів влади, стимулювання та координація співробітництва між несхожими суспільними силами, поширення розуміння ролі участі громадян у справедливому вирішенні злободенних проблем. Відносини вибудовуються на правилах чесності і взаємності, що забезпечує взаємозбагачення і взаємопосилення держави і інституцій громадянського суспільства. Це є управління через взаємодію, де особливої ваги набувають горизонтальні зв'язки, партнерство, комунікація, координація.

Вважаємо, що саме принципи належного врядування та орієнтація на його цінності найбільшою мірою відповідає специфічним потребам тієї ситуації, що склалась в Україні. Її характеризують низька інституціональна спроможність громадян впливати на політичний процес, постійні суперечки та конфлікти між представниками політичної еліти, корумпованість владної верхівки, розчарування в основних принципах демократії, значний рівень соціальної та політичної напруги, яка зумовлена непослідовністю та безсистемністю економічних та політичних реформ, великий розрив між політичною духовністю, забезпеченою історико-культурними здобутками, і політичною реальністю [2, с. 4 - 5]. Як ніколи раніше наразі затребуваний сприятливий клімат для широкого суспільного діалогу та запровадження консенсусно-конвенціональних стратегій у практику державного і політичного життя, коли

на меті стоять завдання досягти взаємної поваги та примирення в ім'я цілісності держави й успішності вітчизняного соціуму.

Кращому розумінню цього положення допоможе осмислення питання : Чи можливо за теперішніх обставин покладатися виключно на державу, коли йдеться про зміцнення свобод, демократії, інституту прав людини як фундаменту толерантності? З нашого погляду, ні, адже їх реальне забезпечення і повсюдне функціонування потребує участі (активної, постійної, специфічної за своїми формами і способами) з боку громадянського суспільства. Все те в сфері безпосереднього буття людини та її духу, що підлягає зміні, тільки зусиллями з боку держави і влади не забезпечити. *Само-визначення* людини передбачає також її власні спромоги та впливи на неї соціального оточення.

Крім того, держава не здатна моніторити дотримання норм і цінностей культури толерантності в щоденних численних трансакційних практиках на всіх ділянках соціуму. І, нарешті, держава не повинна охоплювати весь простір соціальних комунікацій, вона за визначенням не є механізмом або агентом задоволення всіх потреб та прагнень людини.

Саме за межами безпосереднього втручання держави в життя індивіда й відкривається простір *само-визначення* та *само-діяльності* його духу, що традиційно вважається громадянським суспільством. Основою його, відмічав І. Кант, є свобода члена суспільства як людини, рівність його з іншими як підданого, а також самостійність члена суспільства як громадянина [5, с. 121]. Структурно громадянське суспільство являє собою сукупність індивідів і відносин між ними, асоціацій і сфер їхньої легітимізованої діяльності, що по суті виступають інституційно оформленими майданчиками, які виконують об'єктивні функції соціалізації та самореалізації індивіда. З цього випливає, що саме у безлічі повсякденних справ, у взаєминах з іншими під час реалізації різноманітних потреб індивід нагромаджує відповідний досвід конвенціонального соціального співіснування.

У межах структур громадянського суспільства формується громадська добродієвість і громадянська позиція, що знаходить свій вираз через

особливості взаємодій індивідів з інститутами громадянського суспільства. Багатоманітність складу і форм діяльності громадянського суспільства сприяє освоєнню плюралістичного типу самоідентифікації особистості, який передбачає вільний, творчий, відкритий особистісний пошук і вибір, зміну принципу взаємодії між групами з протиставлення за ознакою «ми» – «вони» на співіснування і співробітництво [4, с. 305]. Плюралізм, виступаючи в ролі своєрідного агента соціалізації, забезпечує більш широку амплітуду соціальних взаємодій і надає більше шансів кожному для самоздійснення в них. А толерантність, таким чином, виступає як природний, виправданий і затребуваний принцип побудови алгоритму суспільних взаємодій.

В процесі їх індивід набуває і застосовує різні види ідентичностей, що спонукає його до формування в себе якостей соціальної (колективної) солідарності за допомогою «універсальних термінів» [1]. В якості подібних «універсальних термінів», що виконують функцію солідаритету, є ті, в яких відображаються якісні позначення соціуму, спільноти, належність до яких суб'єктивно сприймається індивідом як сутнісна основа його самоідентифікації. Такими універсальними консолідуючими поняттями для українського як виразно гетерогенного суспільства з наявними в ньому конфліктуючими інтересами є свобода і права людини. Лише реальне послуговування ними здатне розвинути відчуття значущості індивідуальної політичної участі, думки та терпимості до чужих поглядів, що впливає з впевненості у власній правовій захищеності і що тому постає як раціонально-легітимне обґрунтування громадянської позиції, яка й породжує довіру до існуючих політичних інститутів.

Це здатне консолідувати множину різних індивідів у небайдужу до загальних справ, поєднану впізнаваними рисами громадянськості спільноту, члени якої дорожитимуть своєю належністю до неї. Однією з ознак такої належності як раз і є визнання за кожним права на самобутність і маніфестацію своєї інакшості (політичної, світоглядної, культурної, мовної тощо) та

очікування прояву поваги до неї з боку співгромадян як цивілізованої реакції на неї.

Підкреслимо, що свобода і права людини для розвитку культури толерантності повинні мати пріоритет порівняно з гаслом «загального блага» у будь-яких його формах – «національної ідеї», «стратегічної мети», «світлого майбутнього», «європейського вибору» тощо. Тому держава не повинна вимагати від кожної людини сповідувати якусь одну версію блага, оскільки прерогатива вибору належить виключно їй самій. Для концептуалізації цього запропоновано поняття м'якого релятивізму – терпимість з боку влади і держави до уявлень кожного індивіда про благо.

З огляду на формування культури толерантності слід забезпечити таку упорядкованість соціальної системи, в якій, як писав Дж. Роулз, соціальна кооперація між акторами, попри те, що вони дотримуються різних концепцій блага, уможлиблюється завдяки тому, що закони є чинними, а політичний процес – відкритий для участі в ньому кожного громадянина на засадах справедливості [7, с. 230]. Тому політика держави при цьому має виступати головним чином не як безпосереднє керівництво або «надання послуг», пільг чи пряме встановлення обмежень, оскільки такий тип управління через централізацію відповідних зусиль лише в руках самої держави істотно зменшує сукупний соціалізаційно-виховний вплив на окремого індивіда.

Пропонуючи якісь гасла, програми, ідеологеми, влада має шукати підтримку своїх ініціатив через співпрацю з інститутами громадянського суспільства, а не директивним шляхом нав'язувати їх населенню. Для функціонерів політико-владних структур, для державних службовців взаємодія з громадськими об'єднаннями стає школою толерантності, адже на засадах діалогу і в процесі переговорів з усіма зацікавленими силами, в тому числі і в першу чергу з серйозними опонентами влади, конститується в умовах сучасної демократії остаточне рішення, що максимально враховує палітру несхожих, навіть суперечливих потреб і очікувань всіх складових населення.

Формування толерантності як соціальної якості акторів, задіяних в системі належного врядування, відбувається в контексті універсального взаємозв'язку особистості й суспільства, що розгортається за формулою: пошук особистості – пропозиції суспільства – вибір особистістю із запропонованого суспільством для реалізації своїх практик – вплив особистості на суспільні структури і особливості функціонування суспільних інститутів.

Належне врядування сприяє зміцненню демократичних, правових, соціальних засад державності, дотриманню в політичному житті норм народовладдя, свободи, людської гідності, створенню умов для особистості реалізувати її права та свободи, життєві потреби та специфічні інтереси відповідно до правових норм і у способи, що не суперечать їм, а, навпаки, що ініціюються та реалізуються за прямою участю громадян.

Варто пам'ятати, що особистість як носій соціальних якостей і відношень розпочинається тоді, коли нею засвоюється структура соціального середовища, що у такий спосіб стає частиною структури її самої. Тому й толерантність як соціальна якість тим більшою мірою стає притаманною, чим більш усталеними, виразними і послідовними виявляються втіленими в суспільних інституціях цінності та норми народовладдя, консенсусу, практики погодження управлінських рішень з громадськістю.

З огляду на зазначене, вважаємо, що у контексті запровадження належного врядування слід реформувати порядок утворення регіональних і місцевих органів влади, забезпечивши при цьому їх виборність і реальну підзвітність перед населенням, прозорість їх діяльності, необхідність координувати заходи з інститутами громадянського суспільства, в тому числі, з тими структурами, які представляють групові, секторні, корпоративні інтереси. Для цього потрібна децентралізація публічної влади і побудова її за принципом субсидіарності, що дозволить місцевому самоврядуванню у безпосередній взаємодії з громадськими організаціями та об'єднаннями більш предметно задовольняти специфічні потреби, володіючи при цьому необхідними повноваженнями,

фінансовими ресурсами і спиратись при цьому на підтримку цілком конкретних територіальних громад.

Як пише М. Головатий «делегування значної частини повноважень громадського життя народу, більшості, – то не формальна засада розбудови демократії, але вкрай необхідна функція держави» [3, с. 32]. Тому важливо закріпити на законодавчому рівні такий порядок, за якого свою провідну роль відіграватимуть попередні громадські слухання з тих чи інших питань з подальшим ухваленням на основі узагальнених думок і побажань управлінських рішень, проведення місцевих і регіональних референдумів зі спірних питань, визначення на них шляхом попереднього погодження з представниками меншин офіційного статусу регіональних мов, релігійно-церковних свят, святкувань історичних подій і вшанування героїв минулого, інших питань, що стосуються гуманітарної сфери.

Отже, формування культури толерантності в контексті належного врядування сприятиме переорієнтації між суспільних відносин з антагоністичного на антагональний тип – таку систему взаємозв'язків, яка позбавлена жорсткої опозиційності і яка характеризується прагненням до взаємної адаптації й подолання відчуження при збереженні в кожного соціального суб'єкта властивих йому відмінних рис.

Бібліографічні посилання:

1. Александер Дж. С. Парадокси громадянського суспільства / С. Дж. Александер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 27 – 41.
2. Андрущенко В.П. Вступне слово/ В.П. Андрущенко//Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 22. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. – С. 3 – 5.
3. Головатий М.Ф. Масова стихійна поведінка в дзеркалі сучасної політичної психології: анатомія явища/ Головатий М.Ф.//Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер.22. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. – С. 28 – 34.
4. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : Теорія, методологія, практика / В. П. Горбатенко. – К. : Генеза, 2006. – 400 с.
5. Кант И. Критика практического разума / И. Кант // Основы метафизики нравственности. Критика практического разума. Метафизика нравов. – СПб. : Наука, 1995. – С. 121 – 258.

6. Колодій А. Концепція публічного(нового)врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем/ А. Колодій. Науковий вісник, 2010. – Вип.10. – «Демократичне врядування» [Електронний ресурс]—Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik10/fail/Kolodij.pdf>
7. Роулз Дж. Політичний лібералізм / Дж Роулз // Сучасна політична філософія : Антологія ; [пер. з англ. – упоряд. Я . Кіш]. – К. : Основи, 1998. – С.192 – 238.
8. Шечук Б. Європейські принципи належного врядування та реформа органів системи виконавчої влади в Україні/ Б. Шечук// Науковий вісник, 2012. – Вип.9. – «Демократичне врядування» [Електронний ресурс]—Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/visnik9/fail/Shevchuk_B.pdf

Ханстантинов В.А. Надлежащее управление как условие формирования культуры толерантности.

Проанализирована объективная потребность в надлежащем управлении. Охарактеризованы его черты и принципы. Освещены возможности для формирования культуры толерантности, которые появляются в связи с внедрением надлежащего управления. Обозначены основные шаги, необходимые для развития культуры толерантности в современной Украине.

Ключевые слова: управление, надлежащее управление, толерантность, гражданское общество.

Khanstantynov V. Good governance as a condition for the formation of a culture of tolerance.

Objective need for good governance is analyzed. The characteristic features and its principles are considered. The paper deals with the possibilities for creating a culture of tolerance, which can appear due to the introduction of good governance. The basic steps required for the development of a culture of tolerance in contemporary Ukraine are proposed.

Keywords: governance, good governance, tolerance, civil society.